

HUKUKDİŞİ, KEYFİ VE KISAYOLDAN İNFAZLARIN ETKİLİ BİÇİMDE ÖNLENMESİ VE SORUŞTURULMASINA DAİR PRENSİPLER

Ekonomik ve Sosyal Konseyin 1989 tarihli ve 1989/65 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir.

Önleme

1. Devletler hukukdışı, keyfi ve kısayoldan infazları kanunla yasaklar; bu tür infazların ceza kanununa göre suç olarak düzenlenmesini ve bu suçun ağırlığını dikkate alan gerekli cezalar ile cezalandırılmasını sağlar. Savaş durumu veya savaş tehdidi, iç siyasal istikrarsızlık veya her hangi bir olağanüstü durum gibi istisnai şartlar, bu tür infazları haklı göstermek için ileri sürülemez. İç silahlı çatışma durumunda, kamu görevlileri tarafından veya resmi sıfatla hareket eden başka kimseler tarafından veya resmi görevlilerin teşviki veya rızası veya muvafakati ile hareket eden kimseler tarafından aşırı veya yasadışı zor kullanıldığı durumlarda ve ölümlü sonuçlanan nezaret altındaki durumlarda veya bu durumların dışında da başka hiç bir hal ve şart altında bu tür bir infaz yapılamaz. Bu yasak, hükümet makamları tarafından verilen emir ve talimatlardan da üstündür.

2. Hükümetler hukukdışı, keyfi ve kısayoldan infazları önlemek için yakalama, gözaltına alma, gözaltında tutma, nezarete alma ve hapsedmeden sorumlu olan, ve ayrıca zor ve silah kullanma yetkisine sahip olan kamu görevlileri üzerinde bir dizi açık talimatlar vermek de dahil, sıkı bir denetim uygular.

3. Üst düzey görevlilerin veya kamu makamlarının bu tür hukukdışı, keyfi ve kısayoldan infaz için başkalarını yetkilendiren veya teşvik eden emirler vermeleri Hükümetler tarafından yasaklanır. Herkesin bu tür emirleri reddetme hakkı ve ödevi vardır. Kanun adamları eğitilirken yukarıdaki hükümler üzerinde önemle durulur.

4. Öldürülme tehdidi alan kişiler de dahil, hukukdışı, keyfi veya kısayoldan infaz tehlikesi ile karşılaşan kişilere ve gruplara yargısal veya başka yöntemlerle etkili koruma sağlanır.

5. Bir kimsenin iradesi hilafına bir ülkeye geri gönderildiği veya iade edildiği takdirde hukukdışı, keyfi veya kısayoldan infaz mağduru olabileceğine inanmak için maddi nedenler bulunması halinde, o ülkeye gönderilemez veya iade edilemez.

6. Hükümetler, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin resmi binalardaki nezaret yerlerinde tutulmalarını ve bu kişilerin nezaretleri ve nerede oldukları, ayrıca nakilleri hakkında hemen yakınlarına ve avukatlarına veya güvenilebilecek diğer kimselere doğru bilgilerin verilmesini sağlar.

7. Yetkili müfettişler veya buna eşdeğerde bağımsız görevliler sağlık personeli ile birlikte nezaret yerlerinde düzenli olarak teftiş yaparlar; bu müfettişler tam bağımsızlık güvencelerine sahip olarak bu görevlerini yerine getirirken önceden haber vermeksizin kendiliklerinden teftiş yapmaya da yetkilidirler. Müfettişler hiç bir sınırlamaya tabi olmaksızın, nezaret yerlerinde bulunan herkese ve bu kişilerle ilgili kayıtlara ulaşabilirler.

8. Hükümetler diplomatik görüşmeler yapma, şikayetçilerin uluslararası ve yargısal organlara ulaşmalarını sağlama, kamuya açıklama yapma gibi tedbirler almak suretiyle hukukdışı, keyfi ve kısayoldan infazların önlenmesi için her türlü çabayı gösterirler. Bu tür infaz haberlerini soruşturma ve bu tür uygulamalara karşı etkili tedbir almak için uluslararası mekanizmalar kullanılır. Kendi ülkesi üzerinde hukukdışı, keyfi ve kısayoldan infazların meydana geldiğine dair makul kuşku bulunan ülkelerin Hükümetleri de dahil bütün Hükümetler, konu üzerinde bir uluslararası soruşturma yürütülmesi için tam bir işbirliği yaparlar.

Soruşturma

9. Hukukdışı, keyfi ve kısayoldan infazdan kuşku edilen bütün olaylarda ve ayrıca yukarıdaki şartlarda doğal olmayan bir ölümün meydana geldiğine dair yakınların şikayetçi olması veya güvenilir kaynaklardan haber alınması halinde, hemen tam ve tarafsız bir soruşturma yapılır. Hükümetler bu tür soruşturmaların yapılması için

soruşturma yapacak organları ve usulleri oluştururlar. Soruşturmanın amacı ölüm nedenini, tarzını ve zamanını, bundan sorumlu olan kişiyi ve bu ölüme yol açmış olabilecek davranış veya uygulamayı belirlemektir. Soruşturma yeterli bir otopsi yapılmasını, bütün fiziksel ve belgesel delillerin toplanmasını, analizini ve tanık ifadelerini içerir. Soruşturma, bu ölümün doğal ölüm, kaza ile ölüm, adam öldürme ve intihardan hangisi olduğunu tespit eder.

10. Soruşturma makamı, soruşturma için gerekli her türlü bilgiyi elde etme yetkisine sahiptir. Etkili bir soruşturma yapabilmeleri için soruşturmayı yürüten kimselere gerekli mali imkanlar ve teknik donanım sağlanır. Soruşturmayı yapan kişiler bir infaz olayına karıştığı iddia edilen görevlileri getirtmeye ve ifade vermeye zorlama yetkisine sahiptir. Aynı yetki tanıklar için de kullanılabilir. Soruşturmayı yapanlar bu amaç için tanıklara ve olaya karıştığı iddia edilen görevlilere celpname gönderme ve ifade vermelerini isteme yetkisine sahiptirler.

11. Yürürlükte bulunan soruşturma usullerinin uzmanlık veya tarafsızlık öngörmemesi nedeniyle veya konunun önemi karşısında veya açık bir kötüye kullanma tarzını içermesi nedeniyle yetersiz kalması halinde ve mağdurun ailesi tarafından bu yetersizlikler konusunda veya diğer önemli nedenlerle şikayet edilmesi halinde, Hükümetler soruşturmaları bağımsız bir inceleme komisyonuna veya benzeri bir usule göre yaptırır. Bu komisyon üyeleri şahsiyetleri bakımından tarafsızlıkları, yeterlilikleri ve bağımsızlıkları ile tanınmış kişiler arasından seçilir. Komisyon üyeleri özellikle incelemeye tabi olan kurumlara, kuruluşlara veya kişilere karşı bağımsız olurlar. Komisyon, soruşturma için gerekli her türlü bilgiyi elde etme yetkisine sahip olur ve Komisyon soruşturmayı bu Prensiplerde gösterildiği biçimde yürütür.

12. Ölen kişinin cesedi bir doktor tarafından ve eğer mümkün ise adli tıp alanında bir patoloji uzmanı tarafından yeterli bir otopsi yapılmadıkça gömülmez. Otopsiyi yapanlar bütün soruşturma verilerine ulaşma, cesedin bulunduğu yere ve ölümün meydana geldiği düşünülen yere gitme hakkına sahiptir. Eğer ceset gömüldükten sonra bir soruşturma yapma gereği ortaya çıkmış ise, ceset otopsi yapılmak üzere hemen ve tamamen mezardan çıkarılır. Mezar açıldıktan sonra sadece iskelet kalıntılarıyla karşılaşılmış ise, bu kalıntılar dikkatlice çıkarılır ve kalıntılar üzerinde antropolojik tekniklere uygun olarak çalışılır.

13. Ölen kişinin bedeni üzerinde otopsi yapacak kişilere tam ve doğru bir inceleme yapabilmelerine imkan verecek kadar süre tanınır. Yapılan otopsiyle en azından ölünün kimliği ve ölüm nedeni ve ölüm tarzı belirlenmeye çalışır. Ölüm zamanı ve yeri de mümkün olduğu kadar belirlenmeye çalışılır. Soruşturmanın varacağı sonuçların belgelenebilmesi ve desteklenebilmesi için ölünün ayrıntılı olarak çekilmiş renkli fotoğrafları otopsi raporuna eklenir. Otopsi raporunda işkence delili olan izler de dahil, ölüdeki bütün yaraların tasvir edilmesi zorunludur.

14. Objektif sonuçlara varılmasını sağlamak için otopsi yapanların, potansiyel olaya karışmaları mümkün kişi veya teşkilat veya kuruluşlara karşı tarafsız ve bağımsız şekilde görev yapabilmeleri zorunludur.

15. Şikayetçiler, tanıklar ile soruşturmayı yapanlar ve onların aileleri, şiddete, tehdide veya her türlü baskıya karşı korunur. Hukukdışı, keyfi veya kısıyoldan infazlara potansiyel olarak karışmış olmaları mümkün olan kişiler, şikayetçiler ve tanıklar ile onların ailelerinin ve ayrıca soruşturmayı yürütenlerin üzerinde buldukları doğrudan veya dolaylı bütün amirlik ve denetim görevlerinden alınır.

16. Ölenin ailesi ve hukuki temsilcileri, muhakemenin her aşamasından ve soruşturma ile ilgili bütün bilgilerden haberdar edilirler ve bu bilgileri edinmeleri sağlanır; ayrıca bu ailenin ve hukuki temsilcilerin başka deliller sunmaya hakları vardır. Ölenin ailesinin tıp veya başka alanda yetkili bir uzmanı otopside bulundurma hakkı vardır. Ölen kimsenin kimliği tespit edildikten sonra ölüm tutanağı ailesine gönderilir ve ölenin ailesi veya yakınları derhal bilgilendirilir. Soruşturmanın tamamlanması üzerine ölenin cesedi ailesine veya yakınlarına teslim edilir.

17. Bu soruşturmalarda uygulanan yöntem ve varılan sonuçlar hakkında makul bir süre içinde yazılı bir rapor hazırlanır. Rapor hemen kamuya açıklanır; raporda yapılan araştırmanın kapsamı, usulleri ve delilleri değerlendirmede kullanılan metotlar ile tespit edilen olaylara ve uygulanabilir olan hukuka dayanılarak ulaşılan sonuçlar ve tavsiyeler yer alır. Raporda ayrıca, meydana geldiği tespit edilen özgün olaylara ve bu tespitlerin dayanağı olan delillere ayrıntılı olarak yer verilir ve kendilerini korumak amacıyla kimlikleri saklanan tanıklar hariç, ifade vermiş olan

tanıkların adlarının yer aldığı bir liste bulunur. Hükümet makul bir süre içinde bu soruşturma raporuna ya bir karşılık verir veya bu rapor karşısında bundan sonra yapılacak işlemleri belirtir.

Yargılama

18. Hükümetler egemenlikleri altındaki her hangi bir bölgede Hukukdışı, keyfi veya kısayoldan infazlara katıldıkları soruşturmaya tespit edilen kimselerin adalet huzuruna çıkarılmalarını sağlar. Hükümetler bu kimseleri ya adalet huzuruna çıkarır veya bu kimseleri yargı yetkisini kullanmak isteyen diğer ülkelere iade eder. Faillerin ve mağdurların kim olduklarına ve nerede olduklarına, bunların milliyetlerine veya suçun nerede işlendiğine bakılmaksızın, bu ilke uygulanır.

19. Yukarıdaki üçüncü Madde saklı kalmak kaydıyla, bir amirin veya bir kamu makamının verdiği emirler hukukdışı, keyfi veya kısayoldan infazları haklı göstermek için ileri sürülemez. Emirleri altındaki görevliler tarafından yapılan bu tür eylemleri önlemek için makul imkanlara sahip oldukları halde bunları önlemeyen amirler, memurlar veya diğer kamu görevlileri de bu eylemlerden ötürü sorumlu tutulurlar. Savaş durumu, sıkıyönetim veya olağanüstü durum da dahil hiç bir hal ve şartta hukukdışı, keyfi veya kısayoldan infazlara katıldığı iddia edilen kimselere kovuşturmadan muafiyet tanınmaz.

20. Hukukdışı, keyfi veya kısayoldan infaz mağdurlarının aileleri ve bakmakla yükümlü oldukları kimseler makul bir sürede verilebilecek adil ve yeterli bir tazminat alma hakkına sahiptirler.

* Ekonomik ve Sosyal Konsey 1989/65 sayılı kararının 1. Paragrafında, Hukukdışı, Keyfi ve Kısayoldan İnfazların Etkili bir biçimde Önlenmesi ve Soruşturulmasına dair Prensipler'in, ulusal mevzuatta ve uygulamalarda Hükümetler tarafından dikkate alınmasını ve saygı gösterilmesini tavsiye etmiştir.